

לעקור את הפסח משמו במחשבה מפורשת [שלכך אם שחטו לשם פסח בשאר ימות השנה – פסול], שמה אין נחשבת עקירה אלא כשחשב לשלמים, אבל כשחשב לשם דבר אחר אינו נעקר בכך ואם כן ייפסל שלא בזמנו (שפת אמת).

‘כללא קמא מרבי זבחים ותו לא, כללא בתרא דלה’ – כל דלה, ואפילו עופות’ – משמע מכאן ומכמה מקומות שלשון ‘זבח’ / ‘זבחים’ אינו כולל עופות. שכן אין בעופות קדשים זביחה אלא מליקה (כדפרש"י להלן י: ובחולין מא רע"א וכ"כ התוס' סה. ד"ה בן עוף).

[כמו כן להלן י: 'מה לחטאת העוף שכן אינה מין זבח' וכיו"ב להלן מד. פט. וכן מעטו להלן סט. עופות מ'זבחים'. ולהלן קיט. וכן במנחות צ. 'רבי יונתן... הרי הוא אומר 'זבח' – ועוף אינו זבח' (וגם רבי יאשיה אינו חולק – ע"ש בחדושים המיוחסים לרשב"א). וכן בחולין מא רע"א].

ואמנם כן הוא בלשון המקרא, אבל בלשון המשנה והברייתא אפשר שהעופות בכלל זבחים. כן יש לפרש דברי התוס' בפסחים (סב: ד"ה ערל). ע' בכל זה בספר שער המלך ריש הלכות חגיגה.

וכן משמע מדברי הרמב"ם בסוף הקדמתו לסדר קדשים, שכל קרבנות בעלי החיים בכלל 'זבחים' הם. ומאידך מצינו לכאורה שדייקו מלשון 'זבחים' שנקטו החכמים, למעט עופות. ע' מנחות ג. [וע' במש"כ שם ביוס"ד לדחות] וע' גם בתוס' שם סג רע"א. ומכל מקום לשון 'כל הזבחים' כוללת גם עופות. כ"כ התוס' להלן עב. ד"ה אלא. וע"ע בית הלוי ח"ב לד, ו.

עוד על ביטוי 'זבח' סתם שבמקרא ובדרו"ל, האם משמש כלפי כל הקרבנות – ע' תוי"ט ריש המסכת ובהגהות וחדושי רצ"ה ברלין שבסוף המסכת; חדושי הנצי"ב פסחים עז.

‘אלא לזבח רביא הוא’ – והוא הדין אם שחטו לעופות ולמנחות – הרי הוא נעשה שלמים, ואף על פי שכתוב 'זבח', הלא התרבה כל הבא בנדר ובנדבה, וכמו שאמרו לעיל (זבח תודה להלן, ו: מדפי הספר. ובשפת אמת צידד בדבר).

‘אימא כל דשחיט להוי כמותה? – אי הוה כתיב לשלמים וזבח כדקאמרת, השתא דכתיב לזבח שלמים... אימא לכל דשחיט ליה להוי כוותיה...’ – הקשה שוב אותה קושיא שהקשה לעיל, לפי שעתה נשתנה הדרש ו'זבח שלמים' מתפרש ככלל ופרט או כריבוי ומיעוט, ואינו מתפרש כביטוי אחד דבוק, זבח של שלמים – הלכך אין שייך עתה התירוץ 'אי הוה כתיב לשלמים וזבח' (צאן קדשים; גליונות קה"י, ועוד).

דף ט

‘אטו חטאת ואשם מי לא מיתאכלי?’ – אע"פ שחטאת לעולם אינה באה אלא לכפרת חטא מסוים, סלקא דעתין לומר שגזרת הכתוב היא שייעשה קרבן זה לחטאת ואע"פ שלא חטא (עפ"י קרן אורה). יש להוסיף שמצינו 'חטאת' ללא חטא – בחטאת נחשון, כדלהלן בע"ב. וע"ע קה"י נדרים ה; מתן קדש (לרנ"י מלינובסקי).

‘ליהוי מעשר, למאי הלכתא... ולמלקא עליה (בלא ימכר) בלא יגאל’ – כתב הרמב"ם (בכורות ה,ה): 'ויראה לי שהמוכר מעשר לא עשה כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקח...'. והעירו המפרשים (ע"ש במשנה למלך ועוד) מן המפורש כאן, שלוקחין. ויש שתלו זאת במחלוקת אביי ורבא (בפ"ק דתמורה) בענין כל

מלתא דאמר רחמנא לא תעביד – אי עביד מהני או לא מהני (עפ"י לחם משנה).
 ויש שצדדו שהרמב"ם גרס 'למיקם עליה בלא יגאל' (כגרסה שבסמוך), ללא איזכור מלקות. או אפשר
 שהכוונה כאן למכות מדרות בעלמא. [ובזה ישבו קושית התוס']. ע' בכל זה בספר יד דוד; חזו"א בכורות כב, ד;
 באור הגרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג דף שי, ד.

עוד יש להעיר שמצינו לשון מלקות במשמעות שלוקה בעונש על עבירת הלאו, ולא דוקא מלקות בידי אדם. עריטב"א מכות
 יז: ועוד.

[עוד על קושית התוס' – ע' חדושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם סוף הל' בכורות].

'ואימא שחטיה לשם תמורה ליהוי תמורה, למאי הלכתא – למלקא עליה...' – צריך עיון וכי קדושת
 תמורה היא קדושה מיוחדת, הרי לכאורה אין חילוק בין שאר הקדשות לתמורה אלא במעשה ההקדשה
 בלבד, והמלקות באות על פעולת ההמרה, ואם כן מה שייך לאו זה בשוחט פסח לשם תמורה?
 ואפשר לפרש שקושיא זו היא כהמשך לקושיא ממעשר, והתמורה שאמרו כאן הכוונה לתמורת מעשר
 [וכמו שהוכיח מכאן המשנה–למלך על המוכר תמורת–מעשר שלוקה משום 'לא יגאל']. וכך מקשה:
 אמנם קדושת מעשר עצמו ממועטת מגזרת הכתוב שאינה חלה אלא במעשר ממש ולא בשום אופן אחר,
 אבל קדושת תמורת מעשר הלא יכולה לחול גם באופן זה של שחיתת פסח בשאר ימות השנה (עפ"י
 חדושי הגרי"ז).

ועדיין יש לבאר מדוע סלקא דעתין שילקה, והלא האיסור הוא על החלפה והמרת הקדושה, וכאן הרי רק שחט פסח לשם
 תמורה ולא המיר כלום? ויתכן אולי לפרש שמדובר שכיוון שחטייה זו להמיר. או יש לומר שאע"פ שטעם האיסור משום
 שרצה להמיר הקדושה ולהחליפה, זהו רק בגדר 'טעמא דקרא', אבל סובר המקשה שבכל אופן שיוצר חלות 'תמורה' לוקה.
 ואולי כן הוא גם לפי האמת – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב סוסי"י מד.

'ואימא שחטיה לשם תודה ליהוי כי תודה, למאי הילכתא – להטעינו לחם... מי איכא מידי דמותר
תודה עצמה לא בעי לחם ואילו מותר דאתיא להו מעלמא בעיא לחם' – אין הכוונה רק שממועט
 מלחם, אלא כיון שאינה יכולה להיות כתודה לענין לחם, הרי זו ראייה שלא נעשתה תודה כלל. הלכך
 אם שחט פסח בשאר ימות השנה לשם תודה, נאכל לשני ימים ולילה – לפי מה שכתבו אחרונים (קרא"א;
 מנ"ח קמב. וע' מצפה איתן להלן מט. זבח תודה נג. ד"ה שלמי פסח) בדעת הרמב"ם [דלא כהתוס'] שפסח בשאר
 ימות השנה נאכל לשני ימים ולילה כשלמים. וכן ממשיך כל שאר עבודות הקרבן לשם שלמים ולא
 לשם תודה (עפ"י מה שלמדתי מכתב מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

'כבש לרבות את הפסח לאליה' – משום שהפסח צריך שיהא שלם, ואם יטול את האליה אינו שלם –
 לכך הוצרך לרבות את האליה להקטרה על המזבח (עפ"י רש"י במנחות פג:). ועוד, בכל קרבנות הכבשים
 מפורש בתורה אליה להקרבה, אבל בקרבן הפסח לא נאמרה כלל הקרבת אימורים בפירוש אלא דרשו
 (בפסחים סד: ועוד) מואת חלבם תקטיר – לכך צריך ריבוי מיוחד לאליה (רש"י פסחים צו: ד"ה לאליה).
 עוד יש לפרש: הפסח שונה משאר קרבנות בכך שעיקרו אינו בא אלא לאכילה [שלכן אם נטמא הבשר,
 אעפ"י שהחלב קיים אינו זורק את הדם, כמו ששנינו במשנה – פסחים עח:], ובמצרים שעדיין לא נאסר
 החלב באכילה, לא קרבו האימורים אלא נאכלו עם הבשר (פסחים צו), ואם כן היה עולה על הדעת שגם
 בפסח דורות, האליה שמותרת באכילה תהא נאכלת ולא נקרבת, שהרי אכילתו עיקר – לכן מרבה פסח
 לאליה (משך חכמה ויקרא ג, ה).

[ישנם סוגי כבשים שאין להם אליה. ואם כי נראה שלענין דין כלאים אינם נחשבים כמין אחר לגבי תם כבשים, אבל לענין קדשים יש לצדד שאינם בכלל 'כבש' שאמרה תורה, שהרי אין להם אליה ואינם כשרים לתמיד ולפסח. עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ח רלו].

'אם עז הפסיק הענין; לימד על העז שאינה טעונה אליה' – מכך שלא הכלילו הכתוב עם הכבש באותה פרשה אלא נכתב לבדו, ולא שינה בו כלום, מלבד ההבדל היחיד הזה שאין כתוב שם 'אליה' – משמע שלכך נכתב, למעטו מתורת אליה (ריב"א בתוס' פסחים צו).

(ע"ב) 'רבי שמעון אומר... אבל בזבחים אינו כן, שחיטה אחת לכולן, קבלה אחת לכולן, זריקה אחת לכולן' – לא נקט הולכה, כי הלא דעת רבי שמעון (להלן יג.) להכשיר מחשבת 'שלא לשמה' בהולכה, מפני שאפשר לבטלה (שיטה מקובצת).

ועוד נראה לפי שהולכה נכללה בקבלה, כמו שאמרו לעיל (ד.) שהוציאה תורה קבלה בלשון הולכה לומר לך שהיא דומה לה ונכללת בדיניה. וכן משמע בירושלמי בשקלים (ד,ב) שהולכה אינה נמנית לעצמה אלא כלולה בקבלה (עפ"י חדושי ר' עזריאל כתובות קו.).

'לשם חטאת נזיר, לשם חטאת מצורע – פסולה, הני עולות נינהו' – כלומר: כעולות, שאינן באות לכפר על חטא אלא להכשר אכילת קדשים.

ואף על פי שאמרו (בכריתות ט:): שחטאת מצורע מכפרת [לפי שהנגעים באים על חטאים והרי המצורע טעון כפרה] – אין הכוונה לכפרה כחטאת חלב, אלא כדרך שהעולה מכפרת על 'עשה' ואינה אלא בגדר דורון, ולריצוי ותשלום הכפרה [כמו שאמרו לעיל ז: שעיקר הכפרה בתשובה]. אולם עיקר כפרתו נעשית על ידי פריחת הנגע עצמו, כמו שאמרו בשבועות (ח.) ובעוד מקומות (עפ"י יד דוד. וכיו"ב כ' בתוס' מנחות ג: ד"ה לשם).

'איתמר, שחטה לשמה לזרוק דמה שלא לשמה – רבי יוחנן אמר: פסולה... מחשבין מעבודה לעבודה' – בחדושי הגר"ח הלוי (קרבן פסח ב,ו ד"ה אכן) דייק מלשון הרמב"ם (פסוה"מ טו,י): 'זאת המחשבה שחיט בשעת שחיטה, הרי הוא כאילו חשב בשעת זריקה, ולפיכך פסולה' – משמע שביסוד הדין צריך דבר הפוסל באותה עבודה שחשב עליה, וכשחשב בשחיטה לזרוק דמה שלא לשמה, הרי זו מחשבת-פסול של זריקה ולא של שחיטה, אלא שנתחדש שמחשבת-פסול של זריקה יכולה לפסול גם אם חשבה בשעת שחיטה.

לכאורה נראה שאין כוונת הגר"ח לומר שהפסול חל בשעת הזריקה, אלא ודאי נפסל מיד כשחשב, רק כוונתו שמחשבה זו היא מחשבת-פסול של זריקה ולא של שחיטה. [וצ"ע בהבנת החזו"א בגליונותיו שם את שיטת הגר"ח. וע"ע באבי עזרי (חמישאה) פסוה"מ טו,א, ובהערות המובאות בסוף ספר הפלאה (עמ' שעו במהדר' החדשה), אות ד].

ולפי זה יש לומר שאם חשב בשחיטה שיקבל או יוליך במחשבה לזרוק שלא לשמה – לא פסל, שהרי עתה לא חשב על הזריקה אלא חשב לחשוב (לומר בפה, לכמה שיטות) בקבלה על הזריקה, והרי לפי האמור עצם המחשבה לחשוב בזריקה אינה בגדר מחשבה הפוסלת, אלא שנתחדש שמחשבת זריקה מועילה לפסול כבר עתה, אך אין לנו לחדש שמחשבה על מחשבת-זריקה תפסול.

אך אם ננקוט [דלא כהגר"ח] שגדר הדין הוא שמחשבה בשחיטה על הזריקה היא עצמה מחשבת-פסול הפוסלת את השחיטה, יש לומר שגם מחשבה על מחשבה זו – ג"כ פוסלת, כי מה חילוק יש בין מחשבה-פוסלת זו למחשבה-פוסלת אחרת [ונראה לכאורה שכך נקט החזו"א – זבחים א,יב. וצ"ע].

ואולם מסתבר יותר שאין לדון כלל ב'מחשבה לחשוב', שהרי כשחושב לחשוב שהוריקה תעשה במחשבה פסולה – כבר עתה דעתו שהוריקה תעשה במחשבה פסולה, ופוסל.

בספר קרן אורה הראה מקור לדברי הרמב"ם שהרי זה כאילו חישוב בוריקה – מדברי הירושלמי בפסחים (פ"ה), שאין דין 'מחשבין מעבודה לעבודה' אלא באופן שאילו היה חושב אותה מחשבה בוריקה, היה פוסל, אבל מחשבה שאינה פוסלת בוריקה עצמה, אינה פוסלת בשחיטה כשחשב או על הוריקה, כגון מחשבת 'שלא לאוכליו' בפסח, ששחט ע"מ לזרוק במחשבה זו. ויתכן שזה דלא כשיטת הבבלי שמקור הדין הוא מפיגול, שלפי"ז הרי זה פסול בעצם העבודה שהוא עסוק בה. אך להירושלמי הפסול הוא בעבודה שחשב עליה. כן באר גם באחיזר (ח"ב ל, ד). וע"ע בשו"ת בית זבול – ח"א יז, ה.

וע"ע בכל הענין, בגליונות החזו"א על הגר"ח; 'חדושי הגרי"ז' כאן; בית ישי קיב, ב קיד, א; ברכת מרדכי ח"ב יב, ד-ה; שו"ת שבט הלוי ח"ג צח, י וח"ז נא, ט-י.

דף י

'השוחט את הבהמה על מנת לזרוק דמה לעבודת כוכבים... ריש לקיש אמר מותרת' – הקשו הראשונים, הלא שחיטת מומר-לעכו"ם היא ומדוע הבהמה מותרת? ותריך בשטמ"ק שעל ידי פעם אחת אינו נעשה מומר, הואיל ולא הורגל בכך. וכוונתו שאין נעשה מומר אלא באדם המוחזק בעבירה (עפ"י רעק"א י"ד ב). ולכאורה יהא תלוי הדבר במחלוקת רבי ורשב"ג בכמה פעמים נוצרת החזקה, בפעמיים או בשלש פעמים (הר צבי).

ואולם הפוסקים נקטו שאפילו בפעם אחת נעשה מומר, רק לא נעשה 'מומר' אלא לאחר השחיטה האסורה, אבל לאכול מאותה שחיטה – מותר (ע' ש"ך י"ד ב, ב).

ויש נוקטים שכבר בתחילת השחיטה נעשה מומר, אך כאן שהשחיטה עצמה לא היתה לעכו"ם, אלא לזרוק דמה לעכו"ם, אפשר שאינו נעשה מומר קודם גמר השחיטה. וע' בזה באריכות בשו"ת בית זבול ח"א יז.

ע"ע: תוס' ע"ז כו: חדושי הרשב"א חולין לט; שו"ת מהרי"ק קס.

'מה לחוץ לזמנו שכן כרת' – אין להקשות 'כל זה אכניס בקל וחומר' ונאמר: ומה חוץ לזמנו שאע"פ שהוא חמור ב'כרת', בכל זאת אינו פוסל במחשבת שחיטה ופוסל כשחשב בשחיטה על הוריקה, מחשבת שלא לשמו שאע"פ שאינו בכרת פוסלת בשחיטה, כל שכן שתפסול כשחשב בשחיטה על הוריקה? – שאין מכניסים הפירכא ב'קל וחומר' אלא פירכא של סברא, אבל פירכא של דין אין מכניסים, שמה אותו דין הוא הגורם להחמיר באופן מסוים (עפ"י ספר הכריתות כללי הק"ו, ז. ויסוד זה מופיע בתוס' בקדושים ה. ב"ק כה. חולין פה.).

ז"מה במקום שאם אמר הריני שוחט לשם פלוני שהוא כשר... – על שיטת הרמב"ם (פסחה"מ טו, א) שנראה מפשטות דבריו ששינוי בעלים פוסל בכל ארבע העבודות, דלא כפשטות הסוגיא – ע' במצוין לעיל ד. ובמובא לעיל ז.

ובספר זבח תודה (כאן. וכי"ב בספר ברכת מרדכי ח"ב יב, ה) כתב לחלק; אם שחט לשם פלוני בסתם, ולא פרש את השחיטה בדוקא – פוסל, שהרי זה כמו שחשב בפרוש ע"מ לזרוק לשם פלוני, אבל כאן מדובר שפרש 'הריני שוחט לשם פלוני' – שגילה בלשונו שרק לשחוט היתה דעתו לשם פלוני – בזה אין שינוי בעלים פוסל, אבל שינוי קדש פוסל גם במחשבת שחיטה לבדה.